

ALINA MUNGIU-PIPPIDI (n. 1964), doctor în psihologie socială al Universității din Iași, este una dintre cele mai cunoscute voci ale societății civile din România și o personalitate academică recunoscută peste hotare, fiind de mai multe ori invitată să conferențieze la universități ca Harvard, Oxford, Stanford și European University Institute. În prezent este profesor de politici publice la Hertie School of Governance din Berlin, președinte fondator al Societății Academice din România și expert al Comisiei Europene. Printre cele mai importante cărți ale sale se numără: *A Tale of Two Villages* (CEU Press, 2010), *Ottomans into Europeans* (cu Wim van Meurs, Columbia University Press, 2010) și *Românii după '89* (Editura Humanitas, 1995). La Editura Polirom au apărut: *Doctrine politice. Concepte universale și realități românești* (1998), *Introducere în politologie. Manual opțional pentru liceu* (2000), *Secera și buldozerul. Scornicești și Nucșoara. Mecanisme de aservire a țaranului român* (cu Gérard Althabe, 2002), *Politici publice. Teorie și practică* (coord. cu Sorin Ioniță, 2002), *Romania after 2000: Threats and Challenges* (2002) și *De ce nu iau românii premiul Nobel* (2012, 2014). În 2006 a fost republicată la Cartea Românească *Evangheliștii* (Premiul UNITER pentru cea mai bună piesă a anului 1993).

VARTAN ARACHELIAN (n. 1936) este jurnalist și scriitor, realizator de programe pentru radio și televiziune, autor de anchete și reportaje, bine-cunoscut prin emisiunile de la TVR încă dinainte de 1990. După 1990 a fost directorul primului post independent de televiziune din România, SOTI. În 1991 i s-a acordat premiul APTR pentru interviu, pentru dialogul cu Petre Țuțea din cadrul emisiunii „Cuvântul care zidește”, iar în 1993 premiul APTR pentru anchetă TV. Este scenarist și regizor de film documentar (*Oamenii mării, Oglinzile orașului, Cuvântul care zidește, Frica și adevărul – Dosarul Căciulași*). A publicat mai multe cărți, dintre care menționăm: *Cum învățăm să trăim* (Editura Politică, 1977), *Toamna pătimirii noastre* (Editura Eminescu, 1980; Editura RAO, 2006), *Duminică după Infern* (Editura Eminescu, 1983; Editura RAO, 2006), *Ediție specială* (Editura Cartea Românească, 1990), *Mărturisiri. Corneliu Coposu în dialog cu Vartan Arachelian* (Editura Anastasia, 1992; Editura Humanitas, 1996; Editura Fundația Civică, 2014), *Față în față cu Petre Roman* (Editura Cartea Românească, 1996), *În fața dumneavoastră. Revoluția și personajele sale* (Editura Nemira, 1998), *Noaptea bastarților* (Editura RAO, 2000, 2003), *Siruni – Odiseea unui proscris* (Editura Niculescu, 2012), *Numele și Umbra* (Editura RAO, 2012), *Istoria și fantomele sale. „Chestiunea armeană” în arhivele diplomatice românești* (Editura Ararat, 2014).

Speranța analistului de cursă lungă

Când scriu aceste rânduri destinate cititorului cărții de față, manuscrisul e deja predat la editură. Sunt dator însă cu un *cuvânt înainte*. Cum cititorul va aprecia valoarea intelectuală a analizelor principalelor evenimente care sunt bornele tranziției, dar, poate, și valențele conținute ale memorialelor politice, nu despre carte vreau să scriu aici, ci despre autorul ei. Orice apariție publică a doamnei Alina Mungiu-Pippidi, cu atât mai mult în proteste de stradă, este incitantă, produce eveniment. Profesoară universitară la Berlin, autoare de cărți științifice tipărite la edituri prestigioase din țară și din străinătate, analist al politicii românești, director al Societății Academice din România – un *think tank* consultat de instituții publice și financiare internaționale –, lider al societății civile, o personalitate deschisă oricărei provocări, în sfârșit, doamna Alina Mungiu-Pippidi este, cred, personalitatea cea mai nimerită din politologia românească pentru a răspunde exigențelor unui dialog despre *istoria tranziției românești*.

Dacă autoritatea profesională e un motiv suficient, pe parcursul celor zece convorbiri au ieșit la iveală și altele. De exemplu, un fapt pe care-l ignorasem până atunci, că Doamna, în *preajma Revoluției*, avea vârsta pe care azi o are chiar tranziția noastră. Așa că aveam în personalitatea Domniei Sale sugestia consecințelor Revoluției asupra unei generații care s-a sacrificat pe sine pentru victoria revoltei populare. Mai e ceva: traseele pe care le-au parcurs protagoniștii cărții în arheologia lor evenimentială au multe similitudini, dar și deosebiri. Ceea ce particularizează memoria colectivă în istorii personale. Chiar dacă această carte e o istorie obiectivă a tranziției, ea e, nu doar în subtext, o istorie trăită. Desigur, cu prioritate a doamnei Alina Mungiu-Pippidi.

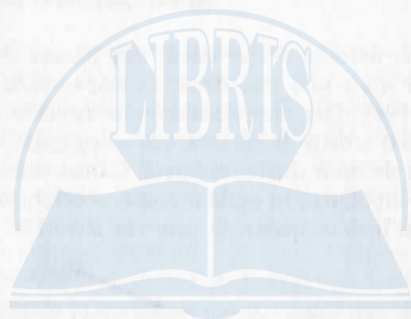
Cum noi vorbeam de istorie în casa pe care o zidise și o locuise Nicolae Iorga, desigur că spiritul lui îl simțeam prezent. Așa mi-am amintit cum cu aproape 90 de ani în urmă, când ardelenii exasperați de democrația liberală îndemneau moșii să vină la Alba cu furci și coase, Iorga, sceptic, asigura că în țara noastră nu se poate face revoluție. Cine știa mai bine decât el cum avortaseră tentativele din Iași și din București la *pașopt*? Atunci, Kogălniceanu ieșise în balcon și anunțase că revoluția se amână pentru altă dată, dar la aceeași oră. De data aceasta, în 1928, ardelenii de la câmpie îl rugau pe Maniu să mai adaste cu *revoluția* cu care *naționalii* voiau să-l aducă la Palat pe expatul Carol, pentru că sunt ocupați cu muncile pământului. A fost altfel în după-amiaza zilei de 22 decembrie 1989? Nu. Iliescu a cerut un răgaz istoric ca să dovedească el că doar Ceaușescu e de vină pentru eșecul comunismului de stat; doar el *întinase idealurile comunismului*. Din acea după-amiază și până acum e un sfert de veac de când tot ostenesc unii, în timp ce alții fură, la – și din – proiectul unei revoluții, *care în țara noastră nu se poate face...*

Dacă până la Revoluție tânărul medic de la Socola încerca evadarea din *temnița de maximă securitate* care era România, prin literatură – citind enorm, dar și scriind fără speranța de a-și vedea publicate cărțile –, de foarte mulți ani, plecată din Iașul natal, și-a asumat misiuni internaționale ale diferitelor organizații ale lumii libere care luptă pentru a schimba lumea. (După chipul și asemănarea acestei lumi? Alina Mungiu-Pippidi crede că nu asta e soluția.) Dar o datorie – sau mai multe – asumată departe de țară nu înlocuiește o patrie! De aceea, printre puținii lideri ai societății civile, de-a lungul caznei românești de a aduce țara în rândul *lunii bune*, se află și profesoara română de la Berlin. Analizele ei săptămânale din presa scrisă de la București, aparițiile de la televiziune, cărțile sale fac audiență prin consecvența cu care întrețin speranțele românilor că pot constitui masa critică necesară pentru a face posibil ceea ce părea imposibil: revoluția la noi.

În acești 25 de ani s-a dus o luptă împotriva unui inamic ubi-cuu. În prima decadă postdecembristă puterea avea numele de cod criptocomunist, apoi baronet corupt, azi *sub acoperire*. Dacă niciodată procentul celor care sunt de partea bună a baricadei n-a fost mai mare de o treime din electorat, totuși ei sunt cei

care conduc în bătălie. Chiar dacă, din păcate, bagajul de speranțe e azi mult mai mic decât în după-amiaza zilei de 22 decembrie 1989. Dar, spre deosebire de *duminica orbului* din 1990, există azi o armată de rezervă, cea a neangajaților. A celor care au părăsit de mult iluzia fesenistă. Cartea aceasta e adresată celor care luptă, dar, în egală măsură, și celor care gândesc la fel, deși stau încă deoparte. Și care vor coborî în arenă.

Vartan Arachelian

Justificare

Vartan Arachelian: Doamnă Alina Mungiu-Pippidi, în primul rând vă mulțumesc pentru că ați acceptat să facem acest maraton jurnalistic străbătând cei 25 de ani de viață liberă. Nu e puțin lucru, pentru că, refugiindu-vă aici, la Sinaia, în casa Iorga, v-ați pus la adăpost de vizite care v-ar fi deturnat de la motivul acestei izolări: o carte al cărei termen de predare unei prestigioase edituri academice occidentale e foarte apropiat. Am convenit, din acest motiv, să drămuim timpul necesar excursului în memoria colectivă. Numai că și acest proiect, asupra căruia am convenit, are un termen strict. Nu doar calendarul ne obligă, ci și lipsa vreunei inițiative – de care să știm – privind marcarea unui sfert de veac de la Revoluție prin publicarea unui bilanț cuprinzător al tranziției.

Prima oară când v-am văzut – căci de citit vă citeam de ceva vreme, revista dumneavoastră ieșeană mi-a luat chiar un interviu în 1990, publicat pe două pagini – era într-un portret pe care vi l-a făcut buna mea colegă Jeana Gheorghiu la Televiziunea Română. Erați tânără, abia venită la București. Aveați o locuință, presupun, erați filmată acasă...

Alina Mungiu-Pippidi: Deasupra Conservatorului, lângă Cișmigiu...

V.A.: Până atunci, vă știam doar după semnătură, scriați la *Opinia studentescă* din Iași, apoi la 22 și, în sfârșit, la *Expres*, revista lui Cristoiu și a lui Nistorescu; din trustul

aparținându-i regretatului Mihai Cârciog. Alt prieten care, ca și colega evocată, nu mai este printre noi. Din capul locului trebuie să remarc unicitatea scrisului dumneavoastră politic, unul deloc măgulitor cu opoziția și întotdeauna abraziv cu puterea. Apoi capacitatea prospectivă a editorialelor scrise de dumneavoastră de-a lungul timpului poate fi dovedită de colecțiile din arhive. Recitind unele dintre ele în vederea acestei cărți, pot afirma că majoritatea nu sunt datate, cum se întâmplă cu producția gazetărească, ideile și temele pe care le-ați atacat sunt prezente în cei 25 de ani de tranziție. Acuitatea observațiilor, talentul literar și, mai ales, mijloacele analitice v-au făcut renume. Și, lucru de neexplicat, nefiind vreodată afiliată vreunui grup de admirație reciprocă, ați reușit să vă impuneți – tot vom face un maraton – ca un alergător de cursă lungă. Cred că e firesc că, după ce ați publicat câteva cărți importante de analiză socială și politică, dar nu numai, ați reușit, între timp, să aveți o recunoaștere academică internațională, dovadă cursurile, unele chiar de tranziție, pe care le predați la diferite universități străine. Apoi, prin misiunile pentru agenții de dezvoltare în multe zone fierbinți din lume, experiența de teren este valorificată științific în cărțile de știință socială publicate în țară și în străinătate. E firesc, cu un astfel de palmares academic internațional, să fiți stimată, dar și invidiată, mai ales că faima dumneavoastră e întreținută și de rumoarea pe care o treziți fie prin prezența la demonstrații neautorizate, cum au fost cele desfășurate împotriva proiectului Roșia Montană, și de inițiativele insolite ale Societății Academice din România, care nu e doar un *think tank*, ci chiar o instanță ce sancționează deraierile politicianilor de la responsabilitățile cu care au fost mandatați. Dacă medalionul de televiziune ne dezvăluia cât de tânără și de convingătoare era autoarea acelor incisive editoriale, amintind astfel implicit, fie și în treacăt, că eram la televiziunea publică câțiva

care făceam și o serie de emisiuni oneste pe la începutul anilor '90, trebuie să vă declar că n-am împărtășit toate punctele de vedere pe care le-ați avut de-a lungul timpului. Să amintesc câteva: restaurația monarhiei, desprinderea Partidului Alianța Civică, pe care ați salutat-o, dar care, după părerea mea, a dus la marginalizarea și debilitarea organizării societății civile. Cred că nici în privința lui Traian Băsescu, mai ales a locului pe care îl va ocupa prin cele două mandate, nu avem, poate, aceeași opinie; socotesc că fără prestația sa permanentă justiția n-ar fi ajuns la gradul de independență pe care-l are azi. Ar fi suficient să facem un exercițiu de imaginație ca să vedem cum ar fi plâns și azi pușcăriile după personajele care se înghesuiau public să bată recorduri în jefuirea bunului public, dacă președinte ar fi fost în acești 10 ani Adrian Năstase, și nu Traian Băsescu. Chiar și așa, numărând condamnările cu executare ale acestor devalizatori ai averii naționale, am vedea ce succes a avut justiția în aceste mandate câștigate de actualul președinte. Dar aceste dezacorduri nu mă fac să vă prețuiesc mai puțin. Sunt convins că aveți argumentele dumneavoastră pe care vi le veți susține acolo unde vom ataca aceste teme esențiale ale tranziției. Se poate vorbi detașat de tranziție, după 25 de ani? Obiectiv? Științific?

A.M.P.: Se poate vorbi detașat și științific despre orice, chiar dacă ai fost martor... Tranzițologia e știință în Occident, altfel predată la Economie, la Științe Politice sau la Geografie, dar este o știință, există o enormă literatură teoretică și empirică. Eu sunt mai ales interesată de tranziția instituțională, care întretaie prin cea politică și cea economică, adică de schimbarea regulilor jocului într-o societate, cum treci de la dictatură la democrație, de la regimul lui „Ei se fac că ne plătesc, noi ne facem că muncim“ la capitalism și de la „Cine nu fură statul își fură familia“ la integritatea publică. Asta e partea cea

mai pasionantă sau mie așa mi pare, pe vremuri se numea schimbarea mentalităților.

V.A.: Așa a și fost catalogată prima dumneavoastră carte despre tranziție, *Românii după '89* (Humanitas, 1996). O carte despre schimbarea mentalităților, a culturii politice. I-au urmat *Politica după comunism* (Humanitas, 2000), *Secera și buldozerul* (Polirom, 2002), dar și cele două volume de publicistică (*România, mod de folosire*, Staff, 1994; *De ce nu iau românii premiul Nobel*, Polirom, 2012, 2014). Majoritatea predicțiilor care s-au adeverit sunt în aceste cărți de publicistică, au apărut în ziare, au fost niște avertismente publice. Fără a socoti cărțile și lucrările în engleză, care de fapt sunt cele ce v-au consacrat în Occident. Trebuie spus că motivul principal al acestei cărți este absența altor surse de referință, a unui proiect pluridisciplinar din care să rezulte un bilanț a ceea ce am realizat în acest sfert de secol. Să vedem ce s-a întâmplat atât pe plan economic, cât și pe plan social. Apoi să evidențiem ce au reușit guvernele noastre să adauge standardului de viață, dar și zestrei comune. Dacă privim în istorie, prin simplă comparație, vedem că numai în 20 de ani societatea românească interbelică a reușit fapte de toată isprava, zidiri memorabile, iar dacă n-ar fi intervenit prăbușirea frontierelor în 1940, apoi războiul, în ambele direcții, urmat de ocupația mai întâi militară, apoi ideologică, distanța dintre noi și țările din Occident, cu care de două secole ne tot comparăm, ar fi fost sensibil mai mică. Revin la nevoia unui bilanț, mai ales că n-avem obiceiul ca președintele României sau un prim-ministru, periodic sau când își termină mandatul, să prezinte un bilanț al gestiunii, să se vadă ce a preluat și ce lasă în urma sa; ce vedem noi acum – din ce ni se arată – sunt doar dosare penale. Deci, în această carte, vă propun să urmărim linia sinuoasă a tranziției, să vedem de unde am plecat și unde suntem. Cu atât mai mult cu cât sondajele

sunt neliniștitoare. Ele arată că în România 60% din populație regretă vechiul regim sau că, dintre toți președinții României, Nicolae Ceaușescu se situează pe primul loc. Dacă astea sunt opiniile multor cetățeni, să mai adăugăm și condițiile în care trăiesc o bună parte dintre opinenți: peste patru milioane continuă să locuiască în case de chirpici, un soi otoman de zidărie, un agregat din băle-gar, paie și lut. De asta ce vă cer în conversația noastră – poate cer prea mult – e de a acoperi atât cursul tranziției, cât și implicațiile în destinul celor care suportă prețul ei. Într-adevăr, sunt 25 de ani de când destinul României a luat o altă direcție, printr-o ruptură teribilă, având ca preț foarte multe victime, un sfert de veac a produs și schimbări fundamentale în destinul fiecărui român, mai ales al celor care la Revoluție erau foarte tineri. Dar, indiferent de vârstă, fiecare dintre noi deci are povestea sa privind direcția în care a luat-o destinul său ca urmare a schimbării destinului colectiv. Sunteți unul dintre ei. Cartea aceasta o văd nu doar ca o cronică obiectivă, ci și ca o ilustrare subiectivă, reflecția tranziției în viața profesorului de tranziție Alina Mungiu-Pippidi. Tranziția României, dar și tranziția Alinei. Mai ales că aveți atunci, la Revoluție, 25 de ani.

I. De ce a căzut comunismul?

Din zodia peștilor • Tinerețea sau revolta familială • Unde sunt rădăcinile Alinei • Medic în preajma Revoluției • Cioran și Ceaușescu • Planul la copii – ospiciul ca refugiu • Originile corupției • Votca Săniuța și țigările Carpați • *Secera și buldozerul*

A.M.P.: Am împlinit 25 de ani în martie 1989. Începură primele mișcări în Ungaria, în Germania de Est, în Polonia. Lumea începuse să demonstreze și în Uniunea Sovietică. În Republica noastră Moldova, în țările baltice și în Ucraina erau mișcările acelea pentru recuperarea limbii materne, când milioane de oameni ieșeau în stradă; era peste tot, în vecinătatea noastră, o mare-mare deșteptare cetățenească... Iar noi ajunseserăm să ne uităm la televiziunea din Republica Moldova, unde era glasnost – eu locuind la Iași, orașul universitar Iași... Deci, în 1989, ieșenii se uitau la televiziunea de peste Prut. Era o schimbare pentru noi, o desprindere de viața de evaziune în studiu și lectură de până atunci. Eu încercasem să trăiesc în altă sferă și reușeam, de atunci am abilitatea de a citi sau a lucra și într-un autobuz supraaglomerat sau cu televizorul deschis, nu aud nimic în afară de ce vreau să aud, viața mea poate fi azi discurs în fața a sute de oameni fără nicio emoție, iar mâine izolarea la mânăstire, de asta se spune că sunt doi pești în zodia Peștilor, unul e social și jucăuș, pervers chiar, iar celălalt un altruist și un sfânt. Norocul că nu am pierdut priza la realitate vine din faptul că am fost tânăr

stagiar, rezident s-ar numi azi, într-un spital de psihiatrie, în marea clinică universitară Socola de la Iași. Vedeam astfel o anumită față a realității ascunsă celorlalți. Era fața hidoasă, tragică a ei, consecința politicii demografice a lui Ceaușescu; exact aceea pe care fratele meu a pus-o în filmul lui premiat la Cannes. Lumea nu mai știe de acest plan diabolic care norma numărul de copii; toate femeile obligate să facă patru copii – e greu de crezut azi că societatea comunistă românească interzicea nu doar libera asociere politică, ci și prezervativele. Medicul care intervenea să ajute un avort neautorizat, cu complicații, devenit septic și ajuns la spital, ajungea la pușcărie dacă nu anunța mai întâi procuratura. Dar nu puteai aștepta procuratura nici dacă făceai pe turnătorul, cum îți cerea legea, unele cazuri erau foarte avansate, trebuia intervenit imediat sau femeia murea. Am avut colegi care au intervenit și au fost turnați după aceea de cineva. Asta m-a motivat să scriu primul text de actualitate, până atunci scrisesem doar cronicile culturale, de carte și de artă, în *Cronica* și *Opinia studentească*. *Opinia studentească* a fost revista și colectivul în care eu, ca studentă, eram cea mai angajată. Șefii mei au fost de acord să scriu o anchetă despre contracepție, deși subiectul era tabu. În plus, tatăl meu fusese totdeauna, ca profesor la Facultatea de Farmacologie, un promotor al contracepției și un promotor al studiului educației sexuale, care însă nu se făcea nici măcar în facultate. Deci eram ideal plasată pentru subiect. Și am umblat peste tot, am găsit oameni care, cu mult curaj, mi-au vorbit, medici care dădeau de fapt sfaturi în materie de contracepție din cabinete de endocrinologie, deși nu era permis, asistenți sociali și alții.

Ancheta mea arăta că există un cost uman extraordinar al politicii demografice a lui Ceaușescu. Acest cost se vedea și în mortalitatea infantilă, care ajunsese să fie foarte mare, și, de asemenea, în numărul de avorturi